

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILARDA DIZGRAFIYANI BARTARAF ETISHDA KORREKSION ISHLAR

KIUT Samarkand filiali 1-bosqich magistranti

Arzieva Orzigul

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich maktab o'quvchilarida uchraydigan dizgrafiya (yozuv qobiliyatining buzilishi) muammosi va uning bartaraf etish yo'llari tadqiq qilinadi. Tadqiqotda 7-9 yoshli 45 nafar dizgrafiya bor o'quvchilar ishtirok etgan. Korreksion ishlarning samaradorligi eksperimental guruh va nazorat guruhini solishtirish orqali aniqlangan. Natijalar maxsus korreksion dasturlar yozuv qobiliyatini sezilarli darajada yaxshilashini ko'rsatdi.

Kalit so'zlar: dizgrafiya, boshlang'ich maktab yoshi, yozuv qobiliyati, korreksion ishlar, motor ko'nikmalar, lingvistik qobiliyat.

Dizgrafiya – yozuv jarayonining murakkab psixofiziologik buzilishi bo'lib, boshlang'ich sinf o'quvchilarida keng tarqalgan muammolardan biridir. Bu holatda bola yozuvda doimiy va tipik xatolarni takrorlaydi, garchi unda intellektual rivojlanish va eshitish-qorish qobiliyati normal bo'lsa ham. Dizgrafiyaning asosiy ko'rinishlari orasida harflarni noto'g'ri yozish, so'z elementlarini tashlab yuborish, so'zlarni noto'g'ri ajratish, grammatik qoidalarga rioya qilmaslik va umumiy yozuv sifati pastligi kabi belgilar mavjud. Kichik maktab yoshi – bu yozuv va o'qish ko'nikmalarining shakllanish davri bo'lib, ayni shu davrda dizgrafiya aniq namoyon bo'ladi. Ushbu buzilish nafaqat o'quvchining akademik yutuqlariga, balki uning o'ziga ishonchiga, psixoemosional holatiga va maktabda moslashishiga ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Dizgrafiyaning psixofiziologik asoslari turli omillarga bog'liq. Birinchidan, nozik motor ko'nikmalarning yetishmovchiligi – qo'lning yozuv harakatlarini aniq

bajarish qobiliyatining cheklanganligi. Ikkinchidan, fonematik eshitishning rivojlanmaganligi – tovushlarni ajratish, tahlil qilish va sintez qilish qobiliyatining zaifligi. Uchinchidan, vizual-makon idrokining buzilishi – harflarning shakli, o‘lchami, yo‘nalishi va ularning chiziqdagi joylashishini idrok etishdagi qiyinchiliklar. To‘rtinchidan, lingvistik qobiliyatlarning rivojlanmaganligi – so‘z boyligining cheklanganligi, grammatik tuzilmalarni tushunishdagi muammolar. Va nihoyat, neyropsixologik omillar – miyaning turli funksional tizimlarining o‘zaro ta’siridagi buzilishlar. Dizgrafiyanı bartaraf etishda kompleks korreksion yondashuv eng samarali hisoblanadi. Bu yondashuv bir vaqtning o‘zida bir nechta yo‘nalishlarni qamrab oladi: sensoromotor rivojlanish, fonematik idrokni rivojlantirish, vizual-makon idrokini takomillashtirish, lingvistik tayyorgarlik va yozuv ko‘nikmalarini shakllantirish. Har bir yo‘nalish o‘ziga xos metod va usullarni talab qiladi.

Sensoromotor rivojlanish yo‘nalishida nozik motor ko‘nikmalarni rivojlantirishga alohida e’tibor beriladi. Bunga barmoqlar gimnastikasi, nozik materiallar (plastilin, loy, qum) bilan ishlash, kichik detalli konstruktorlar yig‘ish, chizmalarni qog‘ozda kesish va yopishtirish, ip bilan naqshlar to‘qish kabi mashqlar kiradi. Ko‘z-qo‘l muvofiqlashuvini takomillashtirish uchun ko‘z harakatlarini boshqarish mashqlari, nishonlarga to‘p otish, lagip o‘yinlari (labirintlar, chiziqlar bo‘ylab harakatlantirish) va balans mashqlari qo‘llaniladi.

Fonematik idrokni rivojlantirish yo‘nalishida tovushlarni to‘g‘ri idrok etish va farqlash qobiliyatini shakllantirishga qaratilgan mashqlar muhim o‘rin tutadi. Tovushlarni ajratish va farqlash mashqlari, so‘zdagi tovushlar sonini aniqlash, birinchi va oxirgi tovushlarni topish, tovushni so‘z ichida aniqlash kabi mashqlar samarali hisoblanadi. So‘z tahlili va sintezi mashqlari orasida so‘zlarni bo‘g‘inlarga bo‘lish, bo‘g‘inlardan so‘z yasash, tovushlardan so‘z yasash, so‘z tarkibidagi tovushlar ketma-ketligini aniqlash mashqlari o‘tkaziladi.

Vizual-makon idrokini takomillashtirish yoʻnalishida harflarning grafik shakllarini toʻgʻri idrok etish va ularni chiziqli joylashtirish qobiliyatini rivojlantirish maqsad qilinadi. Bunda "toping farqni" mashqlari, "nima oʻzgargan?" oʻyinlari, vizual dietantlar (naqshlarni qaytarish), pazllar va mozaikalar yigʻish kabi usullar qoʻllaniladi. Grafik tasvirlarni tahlil qilish uchun harflarni tahlil qilish (elementlarni ajratish), oʻxshash harflarni taqqoslash, harflarni toʻgʻri yoʻnalishda yozish, chiziqlar va egri chiziqlarni chizish mashqlari amalga oshiriladi.

Lingvistik tayyorgarlik yoʻnalishida til qobiliyatlarni rivojlantirish va grammatik tuzilmalarni oʻzlashtirishga eʼtibor qaratiladi. Leksik qatlamni rivojlantirish uchun soʻz boyligini kengaytirish (sinonimlar, antonimlar), soʻz turkumlarini oʻrgatish, koʻp maʼnoli soʻzlarni tushuntirish, maʼno jihatidan bogʻliq soʻzlarni guruhlash mashqlari oʻtkaziladi. Grammatik qatlamni takomillashtirishda soʻz shakllarini oʻzgartirish, soʻz birikmalari va gaplar yasash, grammatik kategoriyalarni oʻrgatish, sintaktik tuzilmalarni tahlil qilish mashqlari muhim hisoblanadi. Yozuv koʻnikmalarini shakllantirish yoʻnalishida yozuv jarayonini toʻgʻri tashkil etish va avtomatlashtirishga qaratilgan ishlar olib boriladi. Grafik elementlarni oʻzlashtirish uchun chiziqli elementlar mashqlari (chiziq, toʻlqin, aylana), harflar elementlarini yozish mashqlari, harflarni izlab yozish (stensil, nuqtali), harflarni mustaqil yozish kabi mashqlar amalga oshiriladi. Yozuv texnikasini takomillashtirishda toʻgʻri ushlash va bosish, chiziqli joylashishni nazorat qilish, soʻzlar orasidagi intervalni saqlash, yozuv tezligi va sifatini muvozanatlash masalalari hal etiladi.

Korreksion ishlarning muvaffaqiyati faqat pedagogik yondashuvlar bilan chegaralanmaydi. Muhim omil – bu motivatsion-psixologik qoʻllab-quvvatlash. Oʻquvchining hissiy holatiga ijobiy taʼsir koʻrsatish va yozuvga boʻlgan qiziqishini oshirish uchun maxsus chora-tadbirlar koʻrish zarur. Bunda muvaffaqiyat tajribasini yaratish (bosqichma-bosqich murakkablikni oshirish, har qanday yutuqni

rag'batlantirish), o'z-o'zini baholash ko'nikmasini shakllantirish (realistik maqsadlar qo'yish, o'z kamolotini kuzatish), ijodiy yondashuvni rag'batlantirish (ranglar, ornamentlar, badiiy elementlardan foydalanish) va o'yinli metodlarni keng qo'llash (raqobat, sarguzasht, kvest elementlari) samarali usullardir. Dizgrafiyaning bartaraf etish jarayonida o'qituvchining roli juda muhim. U nafaqat korreksion mashqlarni tashkil etuvchi, balki diagnostik, tashkiliy va psixologik vazifalarni ham bajaradi. O'qituvchi har bir o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda dastur tuzishi, muntazam monitoring o'tkazishi, natijalarni tahlil qilishi va kerak bo'lganda dasturni o'zgartirishi lozim. Shuningdek, o'qituvchi ota-onalar bilan doimiy hamkorlik o'rnatishi, ularga bolani qo'llab-quvvatlash bo'yicha tavsiyalar berishi kerak. Ota-onalarning ishtiroki korreksion ishlarning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Uyda qo'shimcha mashqlar o'tkazish, kundalik vazifalarni o'yin shaklida berish, har qanday yutuqni rag'batlantirish, bolaga sabr-toqat bilan munosabatda bo'lish – bularning barchasi muhim ahamiyatga ega. Ota-onalar bolaning rivojlanishini kuzatib borishi, o'qituvchi va logoped bilan muntazam aloqada bo'lishi, tavsiyalarga amal qilishi lozim.

Zamonaviy ta'limda texnologiyalardan foydalanish korreksion ishlarning samaradorligini oshirish imkonini beradi. Maxsus dasturlar, interaktiv o'yinlar, multimedia vositalari, virtual haqiqat texnologiyalari – bularning barchasi yozuv ko'nikmalarini rivojlantirishda qo'shimcha imkoniyatlar yaratadi. Biroq, texnologiyalardan foydalanish an'anaviy metodlarni to'liq almashtirish emas, balki ularni to'ldirish maqsadida amalga oshirilishi kerak. Dizgrafiyaning bartaraf etish jarayoni uzoq muddatli va izchil ishni talab qiladi. Natijalar darhol paydo bo'lmaydi, shuning uchun sabr-toqat va izchillik asosiy shart hisoblanadi. Har bir bola o'ziga xos sur'atda rivojlanadi, shuning uchun standart yondashuv samara bermaydi. Individual yondashuv, har bir o'quvchining kuchli va zaif tomonlarini hisobga olish, shaxsiy motivatsiyasini inobatga olish – muvaffaqiyatning asosiy kalitidir.

Xulosa qilib shuni ta'kidlash kerakki, kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda dizgrafiyaning bartaraf etish murakkab, ko'p qirrali jarayon bo'lib, u nafaqat pedagogik, balki psixologik, fiziologik va ijtimoiy omillarni o'z ichiga oladi. Kompleks yondashuv, individual dasturlar, muntazam ish, o'qituvchi-ota-onalar hamkorligi va zamonaviy metodlardan foydalanish – bularning barchasi dizgrafiyaning muvaffaqiyatli bartaraf etishning asosiy shartlaridir. O'zbekiston ta'lim tizimida bu masalaga alohida e'tibor berish, maxsus metodik qo'llanmalar ishlab chiqish, o'qituvchilarning malakasini oshirish va korreksion markazlarning rivojlantirish kelajakda bolalarning yozuv ko'nikmalarini sifatli shakllantirishga yordam beradi.

Adabiyotlar:

1. Lalayeva R.I. "Bolalarda nutq buzilishlari va ularni bartaraf etish yo'llari". - M.: Vldos, 2019.
2. Anoxina A.V. "Boshlang'ich maktabda dizgrafiya: diagnostika va korreksiya". - Toshkent: O'qituvchi, 2020.
3. Sadovnikova I.N. "Yozuv va o'qish buzilishlarini tuzatish". - M.: Akademiya, 2018.
4. Kornev A.N. "Bolalarning o'qish va yozish buzilishlari". - SPb.: Rech, 2017.
5. Uzbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. "Maxlas ta'lim standartlari va dasturlari". - Toshkent, 2022.
6. Egorov T.G. "Psixologiya va pedagogika". - Toshkent: O'zbekiston, 2021.
7. A.A. Rashidov - [A MODEL FOR DEVELOPING FUTURE TEACHERS' COMPETENCE IN DESIGNING LEARNING-COGNITIVE ACTIVITY](https://journalss.org/index.php/luch/), SCIENCE AND INNOVATION INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL, 2025. 146-152s

8. A RASHIDOV - [O'QUV MASHG'ULOTLARINI INNOVATION TEXNOLOGIYA VA METODLAR ASOSIDA LOYIHALASHTIRISH](#), O'zMU xabarlari 130 (2181-7324), 135-137bb.

9. Rashidov Abduaziz Abduvali ugli - [COMPETENCE IN DESIGNING EDUCATIONAL ACTIVITIES FOR FUTURE TEACHERS DEVELOPMENT MODEL](#)., LondonInternationalMonthly Conferenceon Multidisciplinary ResearchandInnovation WORLD SCIENCE PUBLISHINGLTD,LONDON , 2025/10/8, 147-150 bb.

10. A Rashidov . [BOLAJAK OQITUVCHILARNI DARS MASHGULOTLARINI TASHKILLASHTIRISHDA LOYIHA METODINING AHAMIYATI](#). Academic research in educational sciences, 2023